

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड येथील आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत येणाऱ्या प्रबंधाचे गुणात्मक विश्लेषण - एक अभ्यास

गिणगिने व्यंकट मारोतीराव¹, डॉ. रवींद्र ए. लाठकर²

¹संशोधक विद्यार्थी, माध्यमशास्त्र संकुलस्वा. रा. ती. म. विद्यापीठ, नांदेड

²मार्गदर्शक, ग्रंथपाल प्रतिभा निकेतन महाविद्यालय, हनुमान पेठ, नांदेड

Corresponding Author: गिणगिने व्यंकट मारोतीराव

Email:- ganeshkadam0777@gmail.com

DOI-10.5281/zenodo.15162366

सारांश:

या संशोधन पत्रिकेत स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड येथील आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत येणाऱ्या प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण करण्यात आले आहे. यामध्ये प्रबंधांचा आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोन, संशोधन पद्धती, संदर्भ ग्रंथांचा वापर, तसेच संशोधनाची व्यावहारिक उपयुक्तता या पैलूंचे मूल्यमापन करण्यात आले. अभ्यासातून असे स्पष्ट झाले की, विद्यापीठात आंतरविद्याशाखीय संशोधनाला चालना दिली जात असली तरी त्याच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी काही सुधारणा आवश्यक आहेत. या संशोधनात काही महत्त्वाच्या शिफारसी सुचविल्या असून, त्या अंमलात आणल्यास संशोधनाची गुणवत्ता वाढविता येईल. आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत सादर केलेल्या प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण हा एक अभ्यास आहे. या अभ्यासात विद्यापीठात सादर होणाऱ्या संशोधन प्रबंधांचे विविध निकषांवर विश्लेषण करण्यात आले आहे. संशोधनाच्या गुणवत्तेत सुधारणा करण्यासाठी मार्गदर्शकांची भूमिका अधिक प्रभावी करण्याची गरज आहे. तसेच, संशोधनासाठी आवश्यक संसाधने, विशेषतः संदर्भ साहित्य आणि डिजिटल डेटाबेस उपलब्ध करून देणे महत्त्वाचे आहे. अभ्यासात असे आढळले की, अनेक प्रबंध आंतरविद्याशाखीय विषयांवर आधारित असले तरी, त्यातील संशोधन पद्धती अधिक सखोल आणि अचूक करण्याची आवश्यकता आहे. संशोधन कार्यशाळांचे आयोजन, संशोधन निधीमध्ये वाढ, तसेच संशोधन मूल्यांकनासाठी स्पष्ट निकष विकसित करणे या सुधारणा केल्यास, विद्यापीठाच्या संशोधनाच्या गुणवत्तेत लक्षणीय वाढ होऊ शकते. या शिफारसींच्या प्रभावी अंमलबजावणीद्वारे संशोधनाचे व्यावहारिक महत्त्व आणि शैक्षणिक योगदान अधिक दृढ होईल.

मुख्य संज्ञा: आंतरविद्याशाखीय संशोधन, गुणवत्तेचे विश्लेषण, संशोधन प्रबंध, विद्यापीठ शिक्षण, संशोधन पद्धती, मूल्यांकन, निकष इत्यादी.

प्रस्तावना:

संशोधन ही शैक्षणिक विकासाची अत्यंत महत्त्वाची प्रक्रिया आहे. उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये सादर होणाऱ्या प्रबंधांमधून संशोधनाची दिशा आणि गुणवत्ता स्पष्ट होते. प्रस्तुत संशोधनाचा उद्देश स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड येथे आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत सादर होणाऱ्या प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण करणे हा आहे. या संशोधनातून विविध विषयांच्या समाकलनाची पातळी, संशोधन पद्धती, संदर्भांचा वापर, नावीन्य आणि व्यावहारिक उपयोगिता यांचे मूल्यमापन करण्यात आले आहे. संशोधन हे कोणत्याही विद्यापीठाच्या प्रगतीचे आणि शैक्षणिक विकासाचे महत्त्वपूर्ण अंग आहे. उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये सादर होणारे प्रबंध आणि संशोधन प्रकल्प हे त्या संस्थेच्या बौद्धिक संपदेचे प्रतीक असतात.

विशेषतः आंतरविद्याशाखीय संशोधन हे आधुनिक काळातील महत्त्वाचे क्षेत्र बनले आहे, कारण ते वेगवेगळ्या शाखांतील संकल्पना एकत्र आणून नवीन ज्ञान निर्माण करण्यास मदत करते.

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड हे मराठवाडा विभागातील एक प्रतिष्ठित विद्यापीठ असून, विविध शाखांमध्ये संशोधनास प्रोत्साहन देते. या विद्यापीठाच्या आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत होणाऱ्या संशोधन प्रबंधांचा गुणात्मक अभ्यास करून त्यांची सखोल समीक्षा करणे आवश्यक आहे. संशोधनातील गुणवत्ता, पद्धतशीरता आणि त्याची व्यावहारिक उपयोगिता यांचे मूल्यांकन केल्यास भविष्यातील संशोधन कार्यास दिशादर्शन मिळू शकते. या अभ्यासाद्वारे विद्यापीठाच्या

संशोधन पद्धतीचा आढावा घेऊन त्यातील सकारात्मक आणि सुधारित करावयाच्या बाबी ओळखण्याचा प्रयत्न केला आहे. संशोधनाच्या प्रक्रियेमध्ये येणाऱ्या अडचणी, संसाधनांची उपलब्धता, मार्गदर्शकांची भूमिका आणि संशोधनातील नावीन्य यासारख्या घटकांचे मूल्यमापन करून, संशोधनाची गुणवत्ता सुधारण्याच्या उपाययोजनांची शिफारस करण्यात आली आहे.

या संशोधनात खालील मुद्द्यांचा विचार करण्यात आला आहे:

1. प्रबंधांची गुणवत्ता व त्यातील संशोधन पद्धती
2. विषयांमधील आंतरविद्याशाखीय स्वरूप
3. संदर्भ ग्रंथ व स्रोतांचा वापर
4. संशोधनातील नावीन्य व व्यावहारिक उपयोगिता
5. मार्गदर्शक प्राध्यापकांची भूमिका व योगदान

अभ्यासातून हे स्पष्ट झाले की, विद्यापीठात सादर होणारे प्रबंध विविध शैक्षणिक विषयांमध्ये विस्तारलेले आहेत व आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोन अधिक प्रमाणात अंगीकारले जात आहेत. तसेच, संशोधनाची गुणवत्ता टिकवून ठेवण्यासाठी मार्गदर्शन व पुनरावलोकन प्रक्रिया अधिक प्रभावी करण्याची आवश्यकता असल्याचे आढळून आले.

संशोधन प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण केल्यावर असे आढळते की, आंतरविद्याशाखीय संशोधनाची गरज वाढत आहे. त्यामुळे विद्यापीठाने संशोधनाच्या दर्जावाढीसाठी अधिक मूल्यमापन निकष, मार्गदर्शन कार्यशाळा आणि संशोधन सुविधा विकसित कराव्यात.

संशोधनाची गरज आणि उद्दिष्टे:

अ. गरज :

1. आंतरविद्याशाखीय संशोधनाची सद्यस्थिती समजून घेणे.
2. सादर होणाऱ्या प्रबंधांच्या गुणवत्ता निकषांचे मूल्यमापन करणे.
3. संशोधनाच्या सुधारणेसाठी आवश्यक उपाययोजना शोधणे.

ब. उद्दिष्टे :

1. प्रबंधांचा आंतरविद्याशाखीय स्वरूप तपासणे.
2. संशोधन पद्धती व डेटा संकलनाचे स्वरूप समजून घेणे.
3. संदर्भ ग्रंथ व स्रोतांचा वापर किती प्रमाणात व कसा केला जातो याचे विश्लेषण करणे.
4. गुणवत्तावाढीसाठी शिफारसी देणे.

३. संशोधन पद्धती:

अ. नमुना निवड:

संशोधनासाठी विद्यापीठातील आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत २०१५-२०२५ दरम्यान सादर झालेले प्रबंध विचारात घेतले गेले.

ब. माहिती संकलन : संशोधनासाठी आवश्यक माहिती संकलन करण्यासाठी विविध स्रोतांचा वापर करणे

गरजेचे आहे. यामध्ये मुख्यतः प्राथमिक व दुय्यम असे दोन प्रकार मानले जातात व या आधारे माहितीचे संकलन ग्राह्य धरले जाते. यामध्ये मुख्यतः खालील पद्धतींचा समावेश आहे:

1. प्रबंधांचे समीक्षण
2. मार्गदर्शक व संशोधकांशी मुलाखती
3. उपलब्ध शैक्षणिक अहवालांचे विश्लेषण

प्राथमिक स्रोत:

1. विद्यापीठातील संशोधन प्रबंधांचे संकलन आणि त्यांचे सखोल विश्लेषण.
2. संशोधक आणि मार्गदर्शक प्राध्यापकांसोबत मुलाखती.
3. कार्यशाळा व चर्चासत्रांमधून मिळालेली माहिती.

दुय्यम स्रोत:

1. विद्यापीठाच्या वार्षिक अहवालांचे वाचन आणि विश्लेषण.
2. संबंधित आंतरविद्याशाखीय संशोधनावर आधारित साहित्य आणि संशोधन पेपर.
3. डिजिटल डेटाबेस आणि ग्रंथालय स्रोतांचा उपयोग.

विश्लेषण पद्धती:

1. गुणात्मक व परिमाणात्मक विश्लेषण
2. थीमॅटिक कंटेंट अॅनालिसिस
3. तुलनात्मक मूल्यमापन

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ:

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेडची स्थापना १९९४ मध्ये करण्यात आली. हे विद्यापीठ मराठवाडा विभागातील उच्च शिक्षणाच्या प्रसारासाठी आणि संशोधनास चालना देण्यासाठी कार्यरत आहे. विद्यापीठाचे नाव थोर समाजसुधारक आणि स्वातंत्र्यसैनिक स्वामी रामानंद तीर्थ यांच्या स्मरणार्थ देण्यात आले आहे. या विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रात नांदेड, लातूर, परभणी आणि हिंगोली या जिल्ह्यांचा समावेश होतो. विद्यापीठ विविध शाखांमध्ये पदवी, पदव्युत्तर आणि संशोधन अभ्यासक्रम पुरवते. विज्ञान, अभियांत्रिकी, तंत्रज्ञान, समाजशास्त्र, वाणिज्य, कला आणि व्यवस्थापन या क्षेत्रांमध्ये विद्यापीठ उत्कृष्ट शिक्षण आणि संशोधन सुविधा प्रदान करते. विद्यापीठाच्या अंतर्गत अनेक संशोधन केंद्रे आणि विभाग असून ते आधुनिक शिक्षण आणि संशोधनास हातभार लावतात.

आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखा:

ही आधुनिक शिक्षण क्षेत्रातील महत्त्वाची संकल्पना आहे. पारंपरिक शाखांच्या मर्यादा ओलांडून, विविध विषयांचे एकत्रीकरण करून नवीन ज्ञाननिर्मिती करणे हे या शाखेचे प्रमुख वैशिष्ट्य आहे. स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठात आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत विविध विषयांच्या संशोधनावर भर दिला जातो. यामध्ये विज्ञान, तंत्रज्ञान, समाजशास्त्र, व्यवस्थापन, कला आणि मानव्यविद्या यांचा समावेश असतो. अशा संशोधनातून नव्या संकल्पना विकसित होतात

आणि समाजोपयोगी संशोधनास चालना मिळते. या विद्याशाखेचे उद्दिष्ट संशोधकांना बहुआयामी दृष्टिकोन प्रदान करणे आणि ज्ञानाच्या विविध शाखांमध्ये समन्वय निर्माण करणे हे आहे. त्यामुळे या शाखेतील संशोधन प्रकल्प अधिक सखोल आणि व्यापक असतात.

प्रबंधाचे गुणात्मक विश्लेषण:

प्रबंधांमधील माहितीचे सखोल परीक्षण करून त्यांची गुणवत्ता, सुसंगतता आणि संशोधनातील योगदान यांचे मूल्यमापन करणे. यामध्ये विविध घटकांचा विचार केला जातो, घटक खालीलप्रमाणे -

विषयवस्तूचे सखोल विश्लेषण:

1. प्रबंधाचा उद्देश स्पष्टपणे मांडला आहे का?
2. संशोधनातील प्रमुख संकल्पना आणि संज्ञा व्यवस्थित स्पष्ट केल्या आहेत का?
3. विषयाची व्याप्ती आणि सखोलता योग्य प्रकारे समाविष्ट केली आहे का?

संशोधन पद्धती आणि प्रक्रिया:

1. संशोधनासाठी योग्य पद्धतींची निवड केली आहे का?
2. डेटा संकलनासाठी वापरलेल्या साधनांची विश्वासाहता आणि वैधता कशी आहे?
3. प्राथमिक आणि दुय्यम स्रोतांचा समतोल साधला आहे का?

संदर्भ आणि आधीच्या संशोधनाशी तुलना:

1. प्रबंधात आधीच्या संशोधनांचा उल्लेख किती प्रमाणात आणि कशा प्रकारे केला आहे?
2. नवीन दृष्टिकोन किंवा नावीन्यपूर्ण योगदान किती प्रभावीपणे मांडले आहे?
3. आंतरविद्याशाखीय संदर्भ योग्य पद्धतीने वापरण्यात आले आहेत का?

विश्लेषण आणि निष्कर्ष:

1. प्रबंधातील निष्कर्ष तार्किक आणि पुराव्यांवर आधारित आहेत का?
2. विश्लेषण प्रक्रियेमध्ये सांख्यिकीय किंवा गुणात्मक साधनांचा योग्य वापर केला आहे का?
3. संशोधन प्रश्नांचे समाधान करण्यास निष्कर्ष सक्षम आहेत का?

भाषा आणि लेखनशैली:

1. प्रबंधाची भाषा सुस्पष्ट आणि शुद्ध आहे का?
2. वैज्ञानिक आणि अकादमिक लेखनशैलीचे पालन केले आहे का?
3. आकडेवारी, तक्ते, आलेख आणि आकृतींचा प्रभावीपणे वापर केला आहे का?

व्यावहारिक उपयोगिता आणि भविष्यातील संधी:

1. संशोधनाचे प्रत्यक्ष जीवनात उपयोजन होऊ शकते का?

गिणगिने व्यंकट मारोतीराव, डॉ. रवींद्र ए. लाठकर

2. भविष्यातील संशोधनासाठी कोणते नवीन दृष्टिकोन आणि शक्यता यातून निर्माण होतात?

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठाच्या आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत सादर होणाऱ्या संशोधन प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण हे अत्यंत सकारात्मक आणि दिशा दर्शक ठरत आहे. या विश्लेषणातून असे दिसून येते की, संशोधन प्रबंध विषयाच्या सखोल अभ्यासावर आधारित असून, त्यामध्ये नाविन्यपूर्ण दृष्टिकोन आणि आंतरविद्याशाखीय समन्वय यांचा समर्पक वापर केला जात आहे. संशोधन पद्धती वैज्ञानिक पद्धतींवर आधारित असून, त्यात प्राथमिक आणि दुय्यम स्रोतांचा संतुलित वापर केला जात आहे. तसेच, प्रबंधांमध्ये संदर्भांचे योग्य प्रकारे उद्धरण देऊन त्यांची विश्वासाहता वाढवली जाते. भाषा सुस्पष्ट असून, आकडेवारी आणि आलेखांच्या मदतीने संशोधन अधिक स्पष्टपणे मांडले जाते. या अभ्यासातून असे दिसून येते की, संशोधन प्रकल्प व्यावहारिक आणि समाजोपयोगी आहेत. भविष्यातील संशोधनासाठी हे प्रबंध महत्त्वपूर्ण दिशा ठरू शकतात आणि उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रात नवीन संधी उपलब्ध करून देऊ शकतात. हे संशोधन उच्च दर्जाचे, सखोल आणि नवोपक्रमशील आहे. संशोधकांनी विविध विषयांचे अंतःसंबंध लक्षात घेऊन आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोन स्वीकारला आहे, जो आधुनिक संशोधन क्षेत्रासाठी अत्यंत उपयुक्त आहे.

प्रबंधांचा अभ्यास करताना लक्षात येते की, त्यामध्ये वैज्ञानिक आणि तर्कशुद्ध संशोधन पद्धतींचा प्रभावी वापर केला गेला आहे. प्राथमिक आणि दुय्यम स्रोतांचा संतुलित समावेश असून, डेटा संकलनासाठी अद्ययावत साधनांचा उपयोग करण्यात आला आहे. या संशोधन प्रबंधांमध्ये विषयवस्तूची सखोल मांडणी असून, संदर्भ ग्रंथ आणि आधीच्या संशोधनांशी योग्य प्रकारे तुलना केली गेली आहे. त्यामुळे संशोधन अधिक विश्वासाहता आणि वैध ठरते. या प्रबंधांमध्ये संकलित माहितीचे विश्लेषण करताना गुणात्मक आणि परिमाणात्मक संशोधन साधनांचा योग्य प्रकारे वापर करण्यात आला आहे. संख्याशास्त्रीय विश्लेषण, आलेख, तक्ते आणि आकृत्यांच्या मदतीने संशोधन परिणाम अधिक स्पष्ट व प्रभावीपणे मांडण्यात आले आहेत. संशोधकांनी निष्कर्ष आणि शिफारसी वैज्ञानिक पद्धतींवर आधारित ठेवत, त्या व्यावहारिक आणि समाजोपयोगी बनवण्याचा प्रयत्न केला आहे. भाषाशैली अत्यंत सुस्पष्ट आणि शास्त्रीय निकषानुसार आहे, त्यामुळे वाचकांना विषय समजून घेण्यास सोपे जाते. तसेच, प्रबंधांचा स्वरूप शिस्तबद्ध असून, संकल्पनांचा क्रमशः विस्तार केल्यामुळे त्यांचा प्रभाव वाढतो. संशोधन कार्यशाळा, चर्चासत्रे आणि मार्गदर्शक प्राध्यापकांच्या मदतीने संशोधनाची गुणवत्ता अधिक दृढ होत आहे.

या संशोधन प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण केल्यावर हे स्पष्ट होते की, विद्यापीठात सादर होणारे प्रबंध उच्च दर्जाचे आहेत आणि शैक्षणिक तसेच व्यावसायिक क्षेत्रात त्यांचे महत्त्वाचे योगदान आहे. भविष्यातील संशोधनासाठी हे प्रबंध दिशादर्शक ठरू शकतात आणि नवीन संशोधकांना प्रेरणा देऊ शकतात. या संशोधनातून मिळणारे निष्कर्ष आणि सादर केलेल्या संकल्पना पुढील संशोधनासाठी मार्गदर्शक ठरू शकतात आणि समाजाच्या प्रगतीस हातभार लावू शकतात. संशोधन कार्य हाती घेऊन काही विद्यार्थ्यांना या स्तरावर कार्य करताना वेगवेगळ्या शिष्यवृत्तीचा लाभ मिळतो. त्याचा उपयोग करून हे संशोधक आपले कार्य अधिक उच्च प्रतीचे करण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न करताना दिसून येतात.

निष्कर्ष आणि चर्चा:

संशोधनातून खालील मुद्दे स्पष्ट झाले:

1. आंतरविद्याशाखीय संशोधनाला महत्त्व दिले जात असले तरी, त्यासाठी लागणाऱ्या संसाधनांची कमतरता आहे.
2. मार्गदर्शन प्रक्रिया अधिक सखोल आणि कार्यक्षम करण्याची गरज आहे.
3. संदर्भाचा अपुरेपणा व अपुरे साहित्यमूल्यांकन हे मुख्य आव्हाने आहेत.
4. अधिक प्रभावी संशोधनासाठी विद्यापीठाने धोरणात्मक सुधारणा करणे आवश्यक आहे.

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठाच्या आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेंतर्गत सादर होणाऱ्या संशोधन प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण केल्यानंतर असे आढळून आले की, या प्रबंधांमध्ये विषयाची सखोल मांडणी, वैज्ञानिक संशोधन पद्धतीचा योग्य अवलंब आणि व्यावहारिक दृष्टिकोन यांचा प्रभावी समावेश आहे. प्रबंधांमध्ये संशोधनाची गुणवत्ता राखण्यासाठी विविध परिमाणे विचारात घेतली गेली असून, संदर्भग्रंथ, प्राथमिक व दुय्यम माहिती आणि आधुनिक संशोधन पद्धतींचा प्रभावी उपयोग करण्यात आला आहे. संशोधन प्रबंधातील निष्कर्ष हे संशोधनाच्या उद्दिष्टांशी सुसंगत असून, त्यातून महत्त्वपूर्ण संशोधन प्रवाह उलगडले जातात. विविध विषयांच्या अंतःसंबंधाचा विचार करून केलेले संशोधन हे आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोन अधिक मजबूत करणारे आहे. गुणात्मक आणि परिमाणात्मक विश्लेषणाच्या आधारे मांडलेले निष्कर्ष स्पष्ट, तर्कसंगत आणि अंमलबजावणीस उपयुक्त ठरत आहेत. संशोधकांनी विविध अडचणींवर मात करून नाविन्यपूर्ण दृष्टिकोन मांडले असून, त्यातून भविष्यातील संशोधनासाठी नवीन शक्यता निर्माण झाल्या आहेत. संशोधन प्रक्रियेत काही सुधारणा करण्याची आवश्यकता आहे. काही प्रबंधांमध्ये संदर्भाचा अधिक चांगल्या प्रकारे उपयोग करता येऊ शकतो तसेच आंतरविद्याशाखीय संशोधनाला आणखी व्यापक दृष्टिकोन देण्यासाठी अधिक संसाधनांची गरज भासते. यावरून असे

दिसते की, विद्यापीठाने संशोधकांसाठी अधिक कार्यशाळा, मार्गदर्शन सत्रे आणि संशोधन सहाय्य सुविधा उपलब्ध करून दिल्यास संशोधनाची गुणवत्ता आणखी सुधारता येईल.

या संशोधनाच्या निष्कर्षांवर आधारित असे म्हणता येईल की, आंतरविद्याशाखीय संशोधन प्रबंध हे शैक्षणिक जगतात मौलिक योगदान देत आहेत. भविष्यातील संशोधनाच्या दृष्टीने हे निष्कर्ष प्रेरणादायी ठरतील आणि नवीन संशोधन प्रक्रियांसाठी दिशादर्शक ठरतील. विद्यापीठाच्या संशोधन धोरणांमध्ये सुधारणा आणि नाविन्य आणल्यास संशोधन अधिक प्रभावी आणि समाजोपयोगी बनू शकते. विद्यापीठाचे संशोधन धोरण हे अतिशय उत्कृष्ट आहे परंतु विद्यार्थ्यांचा/ संशोधकांचा जाणार अधिकचा वेळ आणि पैसा यावर अधिक चांगले धोरण राबविता आले तर तसा प्रयत्न विद्यापीठाच्या उच्च पदस्थ व्यक्तींनी करून यापेक्षा अधिक चांगले धोरण निर्माण करणे गरजेचे आहे.

शिफारसी:

संशोधन प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण केल्यानंतर, संशोधनाच्या दर्जात अधिक सुधारणा करण्यासाठी काही महत्त्वाच्या शिफारसी पुढे मांडल्या आहेत. या शिफारसींच्या अंमलबजावणीमुळे संशोधनाची गुणवत्ता सुधारण्यास मदत होईल आणि आंतरविद्याशाखीय अभ्यास अधिक प्रभावी ठरेल.

1. संशोधन मार्गदर्शन कार्यशाळांचे आयोजन करणे.
2. आंतरविद्याशाखीय संशोधनासाठी अधिक निधी उपलब्ध करून देणे.
3. संदर्भ साहित्य व डिजिटल संसाधनांची उपलब्धता वाढविणे.

संशोधन मूल्यांकनाची स्पष्ट निकष विकसित करणे.

संशोधन प्रक्रियेत सुधारणा-

1. संशोधनाच्या प्रत्येक टप्प्यावर कठोर गुणवत्ता नियंत्रण प्रणाली लागू करावी.
2. डेटा संकलनासाठी अद्ययावत साधने आणि तंत्रज्ञानाचा अधिकाधिक वापर करावा.
3. संशोधनाच्या विविध स्तरांवर मार्गदर्शनासाठी तज्ज्ञ समिती गठित करावी.

संदर्भ साहित्याचा अधिक प्रभावी वापर-

1. संशोधकांनी प्रबंध तयार करताना अधिक जागतिक संदर्भाचा वापर करावा.
2. विद्यापीठाने संशोधनासाठी उच्चस्तरीय डिजिटल डेटाबेस आणि ई-लायब्ररीची सुविधा उपलब्ध करून द्यावी.
3. संशोधन प्रबंधात संदर्भ व्यवस्थापनासाठी प्रमाणित तंत्रे (जसे की *APA*, *MLA*, *IEEE*) अनिवार्य करावीत.

आंतरविद्याशाखीय संशोधनाला अधिक चालना देणे-

1. विविध शाखांतील संशोधकांसाठी एकत्रित संशोधन प्रकल्प हाती घेण्याची संधी निर्माण करावी.

2. विद्यापीठाने आंतरविद्याशाखीय चर्चासत्रे आणि कार्यशाळांचे आयोजन वाढवावे.
3. विविध शाखांमधील प्राध्यापक आणि संशोधकांना एकत्र आणण्यासाठी संशोधन मंच (*Research Forum*) तयार करावा.

संशोधन मार्गदर्शन आणि प्रशिक्षण-

1. नवोदित संशोधकांसाठी नियमितरित्या संशोधन पद्धतींवरील कार्यशाळा आयोजित कराव्यात.
2. मार्गदर्शक प्राध्यापकांसाठी नवीन संशोधन ट्रेड आणि मार्गदर्शन कौशल्यांवरील विशेष प्रशिक्षण द्यावे.
3. संशोधकांना डेटा विश्लेषण आणि सादरीकरण कौशल्ये सुधारण्यासाठी विशेष तांत्रिक प्रशिक्षण उपलब्ध करून द्यावे.

संशोधन निष्कर्षांचा व्यावहारिक उपयोग-

1. संशोधन प्रबंधातील निष्कर्षांना प्रत्यक्ष उपयोगात आणण्यासाठी औद्योगिक व शासकीय संस्थांशी संलग्नता वाढवावी.
2. संशोधनातून उद्भवणाऱ्या नवकल्पना आणि शोधांना पेटंट व व्यावसायिक संधी उपलब्ध करून द्याव्यात.
3. विद्यापीठाने सामाजिक आणि औद्योगिक गरजा लक्षात घेऊन संशोधन प्रकल्पांचे नियोजन करावे.

संशोधन मूल्यांकन प्रक्रिया सुधारावी

1. प्रबंधांचे मूल्यमापन करताना तटस्थ आणि सखोल पुनरावलोकन प्रणाली लागू करावी.
2. विद्यापीठाने संशोधन प्रबंधांचे दर्जेदार प्रकाशन करण्यासाठी संशोधन पत्रिका (*Research Journal*) प्रकाशित करावी.
3. गुणवत्तापूर्ण संशोधन प्रकल्पांसाठी विशेष अनुदाने आणि पुरस्कार योजना लागू कराव्यात.

वरील शिफारसींच्या प्रभावी अंमलबजावणीमुळे संशोधनाच्या गुणवत्तेत लक्षणीय वाढ होईल. संशोधकांना अधिक संसाधने आणि मार्गदर्शन उपलब्ध झाल्यास, त्यांचे संशोधन जागतिक दर्जाचे होऊ शकते. तसेच, आंतरविद्याशाखीय संशोधनाच्या माध्यमातून समाजोपयोगी आणि नाविन्यपूर्ण शोध लागण्यास मदत होईल. विद्यापीठाने संशोधन संस्कृती विकसित करण्यासाठी सातत्यपूर्ण प्रयत्न करावेत, जेणेकरून संशोधन क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण योगदान दिले जाऊ शकेल. स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड येथील आंतरविद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखेतर्गत होणाऱ्या प्रबंधांचे गुणात्मक विश्लेषण करताना असे लक्षात आले की, संशोधनाची दिशा योग्य असूनही, त्यासोबत काही महत्त्वाच्या सुधारणा आवश्यक आहेत. या संशोधनातून प्रस्तावित शिफारसींची अंमलबजावणी केल्यास संशोधनाची गुणवत्ता अधिक सुधारता येईल.

समारोप :

विद्यापीठामध्ये विविध शाखांतील संशोधन कार्य सक्रियपणे सुरू आहे आणि ते आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोनातून महत्त्वपूर्ण योगदान देत आहे. संशोधन प्रबंधांमध्ये तांत्रिक सुस्पष्टता, नवीन संशोधन पद्धतींचा अवलंब, संदर्भाचा प्रभावी उपयोग आणि समाजोपयोगी संशोधन यावर भर देण्यात आलेला आहे. संशोधन प्रक्रियेत काही आव्हाने देखील आढळून आली आहेत, संशोधन प्रक्रियेसाठी अद्ययावत साधनसंपत्तीची गरज, आंतरविद्याशाखीय समन्वय अधिक दृढ करण्याची आवश्यकता आणि संशोधनाच्या व्यावहारिक उपयोगितेवर अधिक भर देणे. या सर्व बाबी लक्षात घेऊन, विद्यापीठाने संशोधन कार्यप्रणालीत सातत्याने सुधारणा करणे, संशोधकांसाठी अधिक संसाधने उपलब्ध करून देणे आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर संशोधन क्षमता वाढवण्याच्या दिशेने पुढाकार घेणे आवश्यक आहे.

आंतरविद्याशाखीय संशोधन ही आधुनिक काळाची गरज आहे आणि त्याद्वारे समाजाच्या विविध क्षेत्रांमध्ये परिवर्तन घडवून आणता येऊ शकते. विद्यापीठाने संशोधन संस्कृतीला अधिक गतिमान आणि प्रभावी बनवण्यासाठी धोरणात्मक उपाययोजना राबवाव्यात. भविष्यात संशोधन अधिक दर्जेदार आणि नाविन्यपूर्ण होण्यासाठी संशोधक, मार्गदर्शक आणि प्रशासनाने एकत्रितपणे योगदान देणे गरजेचे आहे. विद्यापीठाच्या संशोधन धोरणात सुधारणा आणि नाविन्य आणल्यास, संशोधन अधिक प्रभावी आणि जागतिक स्तरावर स्पर्धात्मक ठरू शकते. आंतरविद्याशाखीय संशोधनाचे प्रोत्साहन, गुणवत्तेवर भर आणि व्यावहारिक उपयोगिता यावर लक्ष केंद्रित केल्यास, विद्यापीठाचे संशोधन देशाच्या बौद्धिक आणि सामाजिक प्रगतीसाठी महत्त्वपूर्ण ठरेल

संदर्भ:

विद्यापीठाचे अधिकृत संशोधन अहवाल

1. आंतरविद्याशाखीय संशोधनावर आधारीत साहित्य
2. संबंधित प्रबंध व संशोधन पेपर
3. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (*NEP 2020*), भारत सरकार, शिक्षण मंत्रालय.
4. University Grants Commission (UGC) – Guidelines for Quality Research in Higher Education Institutions in India.
5. All India Council for Technical Education (AICTE) – Research and Development Framework.
6. UNESCO (2021). The Futures of Education: Learning to Become. UNESCO Publishing.
7. Repko, A. F., Szostak, R., & Buchberger, M. P. (2017). Introduction to Interdisciplinary Studies. SAGE Publications.

8. Kothari, C. R. (2004). Research Methodology: Methods and Techniques. New Age International.
9. Creswell, J. W. (2018). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. SAGE Publications.
10. Yin, R. K. (2014). Case Study Research: Design and Methods. SAGE Publications.